

Satumare metamorfózisa

Irta: BARADLAI LÁSZLÓ

1919 április 19.

A város virágvasárnapra készül. Furcsa ünnep lesz ez. Ünnepi áhitat, tavaszi megbékélés helyett izgalom. Senki sem tudja, hogy mit hoz a holnap. Az események rohannak. Minden nap új világot hoz. A helyi lap pénteki számában még a magyar tanácsköztársaság megbízottja hangoztatja, hogy mindenki a helyén marad, mert „a proletárdiktatúrát semmi meg nem ingathatja.” Ugyanaz a lap másnap, szombaton reggel, vezető helyen jelenti, hogy „A direktórium feloszlott. Tagjai elutaztak.” A polgárság nevében Bélteky Lajos református lelkész népgyűlést hívott össze. A népgyűlés a következő határozati javaslatot fogadta el:

— A népgyűlés Satumarera nézve eltörölte a kommunista államformát, visszaállítja a teljes sajtószabadságot, az elkobzott javakat tulajdonosaiknak visszaadja, a hivatalokból a politikai megbízottakat eltávolítja, oda a tisztviselőket visszahelyezi és a város rendjének megóvása céljából polgárőrséget szervez, de ennek keretében csak megbízható emberek kezébe ad fegyvert.

A hatalom irányítását a székely hadosztály vette át és Bobesch alezredes első ténykedése az volt, hogy megbizta dr. Streicher Albertet a vármegye főispáni teendőinek ellátásával.

A statáriumot életbeléptetik. Tíz órán túl senkinek nem szabad az uccán járni. Az itteni Népszava beszüntette megjelenését. Minden kommunizálást célzó kormányzótanácsi rendelkezés eltöröltetett.

A vármegye közepén Seinin az ágyuk dörögnek. A székely hadosztály még tartja a vonalat, de a városban már senki előtt sem titok többé, hogy Satumarera bevonulnak a román csapatok.

Április 19.-én, szombaton reggel a székely hadosztály megkezdte visszavonulását. Tíz órakor vonult át a tűzéréség. Tizenegy órakor már csak a fronton harcoló vörös gárdisták voltak hátra. Ezeket — egyesével-kettesével jöttek — a hidon túl lefegyverezték.

Pontban tizenkét órakor a hidon keresztül bevonult az első román járőr. Egy szakasznyi lovasság, egy dzsidás őrnagy vezetésével. A szakasz meg sem állott a városban, hanem tovább haladt. Egy összekötő járőr után, pontosan háromnegyed egy órakor fordult ki a Várdomb-uccából Ressel román királyi ezredes csapata. Három hatalmas ágyu, a város felé fordított csővel a Pannonia előtt volt elhelyezve. Itt fogadta az ezredes dr. Lénárd István polgármester rövid üdvözlését.

Délután 3 órakor megérkezett Davidoglu tábornok is. A városháza nagytermében együtt volt a városi tanács és a város társadalmának vezető emberei. A polgármester a következő beszéddel üdvözölte a tábornokot:

— Tábornok ur! A régi magyar város polgárainak képviseletében, mint a város ezidőszerinti polgármestere üdvözlöm Önt. Mély rezignáció, mély depresszió üli meg a lelkeket, mert nem tudom e percben, hogy a román impérium mennyiben fogja magyar anyanyelvünket, városunk autonómiáját, törvényhatóságunk jogait respektálni. De tudom, hogy az ostoba keleti bolsevizmussal szemben önök a művelt Nyugat civilizációját hozzák és ennek tudatában ehhez és a város rendjének fenntartásához ezennel felajánlom úgy a magam, mint a város egész polgárságának szolgálatait. Üdvözlöm a Tábornok Urat a város közönsége nevében.

A polgármester beszédét Cloaje kapitány tolmácsolta a tábornoknak, aki román nyelven a következőket válaszolta:

— Nem, mint megszálló csapat jöttünk ide, nem is mint ellenség. Testvérként jöttünk az ántánt parancsára megszállani a kijelölt vonalat. Mi mindenkit megbecsülünk, csak a bolsevizmusnak vagyunk ellenségei. A román hadsereg ideérkezéssel visszaáll a régi, forradalmak előtti rendszer. A hivatalnokok nemzetiségre való tekintet nélkül a helyükön maradnak.

— Kijelentem, hogy türelemmel várjuk az ántánt döntését. Ha az ántánt azt fogja mondani, hogy Satumare a románoké, megtartjuk, ha a döntés ellenkező lesz, akkor a román csapatok nyugodtan vissza fognak vonulni.

— Senkit sem bántunk, senkit sem tartóztatunk le, ha becsületes ember és mindenki folytassa foglalkozását,

— A főcélunk az — fejezte be a tábornok — hogy a magyarokat barátjainkká tegyük.

Szatmárnémetitől — Satu-Mareig

Virágvasárnap reggelén román és magyar nyelven megjelenik a hirdető oszlopokon az első számú rendelet, amely Davidoglu tábornok aláírásával bejelenti, hogy Szatmár-Németi városnak a mai naptól fogva Satu-Mare a neve és a város ettől a naptól kezdve a román birodalomhoz tartozik.

Ugyanebben a rendeletben történik intézkedés a tisztviselőkről is:

— A volt osztrák-magyar birodalom összes állami tisztviselői jelentkezni tartoznak és kötelesek hivatalaikat elfoglalni, működéseiket folytatni, amíg más rendelkezés nem történik.

„A román hadsereg az egész lakosságnak boldog és nyugodt ünnepeket kíván.”

Ezzel a jókívánsággal végződik az első román hirdetmény.

Husvét vasárnapja volt. Ettől az időtől kezdve Szatmár-Németi átalakult Satu-Marévá.

Az első változás

Husvét után összegyűlt a városi tanács. A polgármester leköszönt és átadta a helyét a város eddigi gazdasági tanácsosának, Ferentiu Ágostonnak azzal az indokolással, hogy a román származású új polgármester jobban tud a katonai parancsnokokkal érintkezni. A polgármester helyettese és a gazdasági ügyek vezetője az eddigi polgármester: dr. Lénárd István lett.

A város parancsnokságát Constantinidi tábornok vette át. Este 9 óra után és reggel 6 előtt a lakást tilos elhagyni. A városból való eltávozáshoz közlekedési jegy szükséges. Kijelölik a tuszokat is. Az első csoport: dr. Tanódy Márton, Rooz Samu, dr. Fischer József, Benkő József, Halász Mór és Bánó Gábor. Ezeket felváltja a második csoport, amelynek tagjai: dr. Keresztszeghy Lajos, dr. Weisz Sándor, dr. Havas Miklós, Fogel Károly, dr. Lengyel Alajos és dr. Rác Endre.

Az idegen egyenruhák viselése tilos.

A polgármester egyetértésben a Román Nemzeti Tanáccsal a fontosabb intézmények élére új vezetőket nevez ki. Az Osztrák-Magyar Bank fiókjához Puticiu Traian, az iparfelügyelőséghez Sutai József, a munkásbizt. pénztárhoz Achim Demeter, Ilie Miklós és Marcos György kerülnek. A közkórház élére dr. Popu Flaviust, a tanfelügyelőséghez Groza Ferencet, Papp Ivánt és Pétert, a törvényszékhez és a járásbirósághoz dr. Pop Silviust és Erdős Ferencet nevezik ki. Az új rendőrfőkapitány Cloaje Inel, az államvasutak helybeli vezetője Flontás Demeter, a posta és távirda hivatal vezetésére dr. Szilágyi Ágoston, dr. Erdélyi Traján, Mihálca Gyula és Pop Gyula lettek kijelölve.

A Román Nemzeti Tanács az iskolák husvétii szünetét tíz nappal meghosszabbította.

Május 4.-én kinevezték az első román prefektust dr. Rákóczi Filep Sándor személyében.

A város élete minden nagyobb megrázkódtatás nélkül folyik tovább. A nyugalomhoz nagyban hozzájárul, hogy úgy a polgármester, mint a prefektus becsült és régi őslakói a régi

Satumarenak. Csaknem személy szerint ismerik a polgárságot és a polgárság is tudja, hogy a város és a megye élén becsületes, komoly emberek állanak.

Május 7.-én már megszüntetik a tuszok kijelölését is.

Ugyanaznap Brebán Sándor a nagyszebeni kormányzótanács által kinevezett kormánybiztos átvette a tanfelügyelőséget és az összes iskolákat s elrendelte, hogy minden iskolában heti egy órában kötelezőleg tanítsák a román nyelvet.

Az uccán már este 11.-ig lehet sétálni. A színház a román hadsereg tisztjeinek akar kedveskedni, amikor jelenlétükben diszeloádásként bemutatja Lehár Ferenc: Pacsirta című operettjét.

Május 10.-én már ünnep van. Az ünnepségen a vidéki románság is nagy számban vesz részt.

Eskütétel

Május 12.-én a városi és megyei tisztviselőket az új prefektus felszólítja, hogy tegyék le az esküt. A tisztviselők kérdésére Rákóczi Filep Sándor prefektus kijelenti, hogy aki az esküt le nem teszi, az többé nem tekinthető hivatalnoknak. A tisztviselői kar, hangoztatva, hogy „existenciális kényszer hatása alatt” cselekszik, az esküt letette.

Az új tanfelügyelő közli, hogy ezentul minden iskolai ügyben csak román nyelven szerkesztett kérvényeket fogad el.

Május 27.-én Őfelsége Ferdinand román király és Mária királyné a szomszédos Careiba érkeznek. A megye románsága lelkes szeretettel ünnepli az uralkodópárt.

Junius 15.-én megkezdődik a pénzügyi helyzet javítása.

A békeszerződést aláírják.

Satu-Mare hivatalosan is Romániához tartozik.

Repatriáló vonatok indulnak Budapest felé.

II.

Tizenhét esztendő telt el.

A város képe nemcsak belsőleg, hanem külsőleg is megváltozott.

A két határszél mellett fekvő város forgalmasabb, nagyobb, élénkebb lett. A hajdani Satmar 33.000 lakosa a jelenlegi Satu-Mareban majdnem duplájára emelkedett. Hozzávetőlegesen a város lakosainak száma, ma 57.000 körül mozog.

Külső változások

A Piata Unirii belső helyén, az elhanyagolt piac helyett gyönyörű, kulturált park épült.

Az idén költözik át a megyeház hatalmas költséggel felépített új épületébe.

A színház háta nyögött készítik a Pop Valér miniszterről elnevezett sugár-utat.

A Regina Maria uccát is parkirozzák.

A strandot, kisajátítás révén az országos Testnevelési Tanács kapta meg és bérleti szerződéssel az Olimpia sportklubra ruházta át. A strand egyik nevezetessége a városnak.

Doros Alexandru közjegyző polgármestersége alatt felépült az új sporttelep.

A város gazdasági élete

is érdekes metamorfozison ment keresztül. A határok közelsége az új államban megismertette a várost egy új iparággal: a csempészéssel. Új egzisztenciák teremtek és máról-holnapra új vagyonok nőttek ki a földből. Nem kellett hozzá csak egy kis tőke, egy kis merészség és egy kis szerencse. Ebben a városban éveken keresztül mindig és mindent csempészték.

A törvénytelen utkon beözönlő árut a köznyelv „fekete” elnevezéssel jelölte meg. Vagyonokat szereztek a feketeszesszel, a fekete selyemmel, a fekete áruval. Csehszlovákiából jött a karton, selyem és textil-áru. Csehszlovákia felé özönlött az élelmiszer, a szesz és a szarvasmarha. Néhány éve, a devizati-lalmi rendelkezések óta hihetetlen erővel virágzik az új üzlet-ág: a fekete valuta. Az 57.000 lakos közül legalább tíz százalék csempészéssel foglalkozik.

Kulturélet

A magyarság egyrésze elszegényedett. A megmaradtak nemzeti életüket főleg kulturális területen élik ki. A román impérium óta tevékeny életre ébredt a Kölcsey Kör, amelyet egy nagyszivű református pap: Debreczeni István kiabált életre. Ez a kulturegyesület, felismerve az idők parancsát minden hétfőn ismeretterjesztő tudományos, irodalmi és művészeti előadásokat rendez tagjainak. Jellemző a kör munkájára, hogy évekkal ezelőtt husz-harminc hallgató előtt kezdte meg előadásait és ma már hetenként 4—500 hallgató figyeli érdeklődéssel az érdekes és mindig politika-mentes előadásokat. A kör jelenlegi elnöke dr. Schöber Emil tanár, az egyes szakosztályok élén dr. Pirkler Ernő, dr. Göbl Zoltán, Bakcsy Gergely, dr. Havas Miklós és Baradlai László állanak.

*

A magyar színház az impériumváltás óta kisebb-nagyobb zavarokkal bár, de minden esztendőben folytathatja működését. A nagy átalakulás 17 esztendeje alatt a színház magyar igazgatói a következők voltak: Kovács Imre, Szendrey Mihály, Gróf László, Hevesi Miklós, dr. Ferenczy Gyula, Róna Dezső, Földes Mihály, Erdélyi Miklós és évek óta Szabadkai

József. Három évvel ezelőtt a színház helyiségébe beköltözött az Astra román kulturegyesület mozgószínháza, amely Szabadkaival kötött szerződése értelmében évente négy hónapig a magyar színtársulat részére átengedi a helyiséget.

Ez a szerződés az idén lejár és a magyarság vezetői között mozgalom indult meg, hogy a színház létét egy kulturház építésével biztosítsák. Az elmúlt évben a románság megteremtette a satumarei román színtársulatot is, amely egyelőre hetenként egyszer: vasárnap este játszik és a többi napokon a környék jelentősebb városaiban: *Sigheten*, *Careiben*, *Baia-Maren* játszik. A folyton fejlődő és erősödő románság színháza ma még csupán gyermekcipőben jár, de a fejlődés jelenlegi tempója mellett rövidesen számolni kell azzal, hogy ez a román színtársulat legalább annyi helyet fog elfoglalni a színházban, mint a magyar színtársulat.

Az impérium átvétel pillanatában a városnak egyetlen napilapja volt, a 67 esztendőes Szamos, amelyet harminc esztendeje Dénes Sándor szerkeszti. A Szamos nevét az elmúlt esztendőben, hatósági intézkedésre Szabadsajtó-ra változtatták át. Kivüle még egy magyar napilap van, amelynek címe: Ujság. Szerkesztője Manyák József.

Két évvel ezelőtt a románság megteremtette a saját napilapját. A lap első címe Granita volt és elfogult, támadó, magyarellenes hangjával az itt élő kisebbségnek sok kellemetlenpercet okozott. A lapot Pop Darius tanfelügyelő szerkesztette. A Granita különböző belső ellentétek miatt megszűnt és átadta helyét a Frontulnak, majd a Gazetának, amelynek vezetője Gavrilas Gavril tanár és felelős szerkesztője Strempe Augustin.

Pártok

A kisebbségi politikai élet három párt keretein belül folyik le. A legnagyobb tömegei a Magyar Pártnak vannak, amelynek elnöke Ilosvay Lajos kanonok és ügyvezetője Figus Albert. A Zsidó Párt elnöke dr. Borgida József ügyvéd, míg a szociáldemokrata párt elnöke dr. Gergely János ügyvéd.

A románság különböző pártokban talált elhelyezkedést. A legnagyobb pártja kétségtelenül a Nemzeti Parasztpártnak van, amelynek vezetői, dr. Osian Gavril, dr. Demian Titu, dr. Dobosi Endre, dr. Pop Octavián, Barbul Gavril és dr. Andrea István megbecsült és érdemes polgárai a megyének és a városnak. A jelenleg uralom lévő liberális párt helyi vezetői: Drágos Aurél főesperes, szenátor, dr. Ardelean Octavian vármegyei prefektus, dr. Benea Stefan polgármester, Ciontea Romulus, Latis Alexa. A Goga-párt vezére dr. Barbul Illés Károly parlamenti képviselő, a Junian párté: Záchiu Gh. Felicián ügyvéd, a Vaida-féle Román Fronté Bohatiel mérnök, de a többi

kisebb pártoknak is van hivük a városban és a megyében.

*

A közoktatás nagyrésze természetesen az új államhatalom kezébe ment át. A hajdani királyi katolikus főgimnázium helyét az Eminescu-liceum vette át. A felekezeti elemi iskolákon kívül a kisebbségi oktatást a református fiugimnázium, a református felsőbb leányiskola és a zárdai felsőbb leányiskola reprezentálják.

A sport

Igen érdekes az a metamorfozis, amit a város sportja mutat. A magyar uralom alatt a város két sportegyesülete, a Satumarei Sport Egylet és a Tőrekvés Munkás Testedző Egylet küzdöttek a rangadóért. Az impériumváltás után a két kisebbségi egyesület anyagi eszközök hiányában vajmi kevés eredménnyel tudott versenyezni a tőkeerős és nagy áldozatkészséggel vezetett román sportegyletekkel. Így a város futball-sportjában az elsőség ma az Olimpiát illeti. A csapat mellett pártállásra való tekintet nélkül egységesen sorakozik fel a város egész románsága. A sportélet az elmúlt 17 év alatt különben is erősen kifejlődött. A futballmérkőzéseket állandóan több ezer főnyi közönség nézi végig. Az Olimpián kívül nagy román tábora van az Olimpia testvér egyesületének, az Osananak. Szerényebb eredménnyel működnek a vasutasokból álló CFR, a nagymultu SzSE, a Tőrekvés, a Barkochba. A megyében igen nagy tábora van a baiamarei Phönixnek, amely a Phönix kénsavgyár áldozatkészségéből fejlettudásu futballcsapattal rendelkezik.

Tenniszben, evezésben és vivásban — szóval azokban a sportágakban, amelyeket ma még amatőr alapon üznek — a kisebbségi SzSE vezet.

A magyar közönség a sportra alig áldoz. Hasztalan hangzanak el az áldozatkészségre ösztökélő szavak, hasztalan hívják fel a vezetők a kisebbségi közönség figyelmét arra a nagy erőre, amelyet a sport jelent, a szavak eredménye nem sok. Sportra nincs pénz és a leszegényedett magyar társadalom részvétlensége miatt a kisebbségi egyesületek igazán csak a vezetők hallatlan erőfeszítése révén tudják magukat úgy, ahogy fenntartani.

Szobrok, emlékek

Az új uralom 17 éve alatt ma már teljesen eltűntek a városból a magyar vonatkozásu műemlékek. A Kölcsey-szobor, a Petőfi-emléktábla, a satumarei béke emlékére felállított dombormű, Kiss Gedeon hajdani rendőrkapitány szobra, mind a mult emlékei. 1936 decemberében a város polgárságától gyűjtött adományokból felállították a park közepén Vasile Luca-

ciunak a szobrát. Ugyancsak ebben az évben készült ez az új vármegyeház előtt Romulus és Rémus emlékműve és a hajdani Kossuth, jelenleg Római-kert nevet viselő közkertbe a múlt évben helyezték el az eredetileg a piac közepén felállított Marasesti hős emlékművét.

Ez év szeptemberében — a város közönségének nagy megdöbbenésére — ismeretlen tettesek eltávolították a római katolikus székesegyház épületének homlokzatán álló Szent László és Szent István szobrokat.

Egyletek

A kisebbségi élet középpontjai — mint már előbb említettük — a kulturális és karitativ testületekbe tolódtak át. Igen eredményes karitativ működést fejtenek ki: a Jótékony Nőegylet, a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület, a Zsidó Nőegylet és Népkonyha Egyesület, a Katholikus Karitás, a Kat. Leányklub, a zsidó Leányegylet, az Árvagondozó és a többségi lakosság kulturális egyesületei.

Igen élénk és virágzó a dalkultura. Sajnos a Filharmóniai Társaságot — különböző és minden alapot nélkülöző irredenta vádak miatt — aligha lehet mégegyszer feltámasztani, de a dalárdák élnek, működnek és dolgoznak tovább.

Zavartalanul működik a magyarság kaszinója, a Polgári Társaskör is, amely száz esztendő fennállása után, jelenleg Boros Jenő református esperes és dr. Tóth János volt ügyész vezetése alatt — ugylátszik — fénykorát éli.

Tizenhét esztendőn keresztül példás nyugalommal élt együtt a város lakossága. Ha volt is néha apróbb surlódás, bizvást állíthatjuk, nem volt komoly. A város egészen az új áramlatok térhódításáig nem ismerte a nemzetiségi és felekezeti gyűlölködést. Volt egynéhány prefektus — dr. Pogacias János, dr Rákóczi Filep Sándor, Beliu Stefan, dr Dobosi Endre és dr Osian Gábor — akiket példaképpen lehetne odaállítani mindig s mindenkor, mint az igazságosság és a megértés példaképeit.

Az új áramlatok itt is éreztetik a hatásukat.

A közeledési lehetőség ma távolabb van, mint valaha. Az idők szelleme, a divatos jelszavak tömege, az uszító sajtó féktelen hangja éket ver minden jószándéku törekvés, minden jót akaró lendület és kezdeményezés közé. A gyanu bacillusai a levegőben terjednek és fertőznek.

Ma a város beteg. A korszellemet nyögi és lázasan várja a javulást.

Az elmúlt tizenhét esztendő a kisebbségi élet, a kisebbségi sors tűzpróbája volt. Kemény próba volt, de kiállottuk. Megedzöttünk és tűzállóbbak lettünk. Ebben a tűzpróbában sok minden a fejetetejére állott. A jelszavak értéke megváltozott. Emberek forogtak tizenhét esztendő őrlő malmában, volt aki

elpusztult, volt aki fennmaradt. Volt, akit magasból vetett le a történelmi sors és volt, akit a mélységből dobtak fel a hullámok. Volt, aki elsodródott, volt, aki cserbenhagyta a vártát, volt aki barátból máról-holnapra gyűlölködő ellenség lett, de volt olyan is, aki az új időkben is megértő és kezet nyujt testvére maradt azoknak, akik a szeretetre rászorultak.

Tizenhét esztendő telt el.

Ki tudná mindazt felsorolni, ami ezalatt a 17 esztendő alatt történt. Ki tartotta számon a sűrű könnyet és a falat kenyér pozitív örömét? Ki tartotta számon a nagy nekibuzdulásokat, a nagy letöréseket? Ki tartotta számon az elveket, a hitet, a gerincet és a gerinctelenséget? Ki tartotta számon a visszalármázott állás boldogságát és a láb alól kicsuszott íróasztal mérhetetlen keserüségét? Ki tartotta számon hőseinket és ki a becsteleneket?

Tizenhét esztendő! Nemcsak kívülről formálta át a várost, de belülről is.

Új emberek nőttek fel. Nekik talán könnyebb lesz a megértés és a megbékélés egymás felé vezető hidját megépíteni.

Satumare közgazdasági térképe

Satumare, dacára határszéli fekvésének, valamint annak, a körülménynek, hogy hinterlandja nagyrészt elvesztette, nem vesztett olyan sokat piaci élete lendületéből, mint a többi transzilvániai határszéli városok. Miután Csehszlovákiához közel fekszik, jóformán teljesen magához ragadta e szomszédország felé irányuló tranzító kereskedelem vezetését s ebben még a közvetlen szomszéd Sighet sem tudta letörni.

Letagadhatatlan szerep jutott ebben a határszéli városban, amely két szomszédország szélén terül el az illegális kereskedelemnek is, amikor is csempészés útján próbálják kiegyensúlyozni a piaci megrázkódtatások következményeit, mindazonáltal a legális kereskedelem is gyönyörűen prosperál. E reális üzletek finanszírozását szerencsésebben irányították a satumarei alapítású *Casa Noastra* és *Vármegyei Takarékpénztár*, majd a *Banca Ardeleana* bevonulásával annak fiókja is.

A gyárpar is feltűnő felfelé ivelést mutatott különösen az első tiz évben ebben a városban. A nagy lökést a Casa Noastra és Szabó Jenő alapításában életre hívott Unio vagongyár adta, amely pár év alatt az ország egyik leghatalmasabb ipari üzemévé nőtte ki magát. Politikai elgondolások miatt határozták el két évvel ezelőtt, hogy ezt a gyönyörűen prosperáló üzemet az aradi Astra vagongyárral egyesítve Brasovba helyezik át. Ugyancsak jelentőségteljes ipari vállalat Satumaren a *Printz* Testvérek vasöntődéje és emailedény gyára, a Freund Testvé-

rek nemrég alapított textilgyára, valamint a Dac gyermekkocsi és kerékpárgyár is. Ezenkívül van még Satumarenak több kisebb kapacitású, de élénk ipari üzeme.

Az alábbi kis statisztika, hozzávetőleges képet nyújt Satumare gazdasági erejéről:

PÉNZINTÉZETEK

Banca Ardeleana	fiók
Casa Noastra	központ
Vármegyei Takarékpénztár	központ
Sátmari Hitelbank	központ

GYÁRAK

Unio vagongyár	vagon, lemez, vasárúk
Printz Testvérek	vasöntöde és emailedény
Guth A. Fiai	dugó
DAC. R. T.	gyermekkocsi, kerékpár
Freund Chaim Fiai	textil
László Malom	malom
Erzsébet Malom	malom
Dandy R. T.	kötöttáru
Hájtájer Pál Fia	vegytisztító, csipkegyár

VEZETŐ CÉGEK

Somesana S. A.	fatermelő
Samex S. A.	termény
Spiritcomerț S. A.	szesz, likőr
Reiter J. és Fia	gyarmatáru engros
Gutmann Béla	gyógyszertár
Beer Miklós	gyarmatáru
Szücs Kálmán	butor
Jónás Jenő	mész, cement, cserép
Vescan és Mertz	férfidivatáru
Mertz N.	férfidivatáru